

Храм Святителя Миколая Чудотворця у Вінниці – пам'ятка козацького бароко

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті висвітлюється історія храму Святителя Миколая Чудотворця – визначної пам'ятки козацького бароко.

Ключові слова: храм Святителя Миколая Чудотворця, ярус, зруб, ікона, арка, пам'ятка, церква.

Abstract

The article highlights the history of the church St. Nicholas the Wonderworker – Cossack Baroque attractions.

Keywords: Temple of St. Nicholas the Wonderworker, tier, blockhouse, icon, arch, monument, church.

Важливим в сучасній Україні є збереження і реставрація культурних пам'яток. До таких належить і храм Святителя Миколая Чудотворця у Вінниці, що є пам'яткою козацького бароко.

Метою статті є висвітлення історії храму Святителя Миколая Чудотворця у Вінниці як унікальної пам'ятки козацького бароко.

Пам'ятка архітектури храм Святителя Миколая Чудотворця знаходиться в історичному центрі міста. До середини XVIII ст. цей район і більша частина лівого берега Південного Бугу вважалися Старим містом. Церква була збудована саме в цей період, у квітні 1746 р.

Ця церква одна з небагатьох в Україні, яка по закінченні декількох століть збереглася в своєму оригінальному вигляді. Її створювали народні умільці на місці одного з оборонних зруйнованих замків. Десятки талановитих зодчих звели красивий православний храм, в якому традиційні риси архітектури гармонійно переплелися з нестандартними рішеннями. Наприклад, дзвіниця церкви побудована таким чином, щоб її вежі могли служити оглядовим майданчиком в разі нападу ворожих військ на Вінницькі землі. А церкву оперізує веранда з арками, що є одночасно відмінним захистом фундаменту від води і безпечним навісом для прихожан. Така архітектура визнана візитною карткою храму.

Згідно зі старовинною легендою, перша церква на місці сучасної Святомиколаївської постала у XIII ст., коли у цю місцину, рятуючись від монголо-татарської навали, прийшли двоє монахів із Києво-Печерської лаври: Микола та Володимир. У нічному видінні їм явився святий Миколай і сказав встановити хрест та церкву. Утім, про неї відомо дуже мало. Зрозуміло лише, що постала біля схилу гори, на якій височів перший Вінницький замок, закладений ще наприкінці XIV ст. князем Федором Коріатовичем. Дослідник старовини М. І. Жарких, посилаючись на опис вінницького замку 1552 р., подає відомості, що храм був тоді й заснований, адже у документі – перша згадка про священника Миколинського, який мав аж два двори, у той час, коли парафіяльні священники чотирьох інших церков – по одному. Є також інформація, що у Староміській церкві вінчався кальницький (вінницький) полковник Іван Богун – один із найближчих соратників гетьмана Богдана Хмельницького і противник як польського, так і московського панування в Україні. Власне, за це його поляки й розстріляли у лютому 1664 р.

Саму ж церкву спалили поляки. Та городяни на її місці звели нову, свідченням чого є напис на одвірках південних дверей будівлі: «Старанием ктитора Антона Постельника во имя Отца и Сына и Святаго Духа Аминь. Сооружился храм сей Святителя Христова Николая року Божия 1746 месяца апреля 11 дня».

Храм святителя Миколая Чудотворця рубаний з дубових колод, виконана без єдиного цвяха і поставлений на місці Староміської церкви XIII ст. Храм являє собою зразок українського типу три частинних трибаневих дерев'яних церков. Якщо розглядати храм ззовні, то ми одразу побачимо одну з його характерних рис: усі три зруби мало різняться за висотою, усі вони восьмигранні, перекриті бароковими банями й увінчані декоративними цибулинними главками з хрестами. Стіни зрубів ледь

нахилені усередину і перехоплені по висоті горизонтальними членуваннями, що розділяють весь об'єм на ярус.

Перший ярус невисокий, в зріст людини, називається ярус опасання (оперізування), – це навіс над аркадною галереєю. Ярус призначений для захисту фундаменту від дощової води і одночасно служить як навіс. Другий ярус – від покрівлі опасання до карниза напівкруглого даху зрізаного шатра – найвищий. Тут у середньому зрубі влаштовано велике вікно, в формі прямого хреста. Ще вище впливає другий ярус восьмериків знову під округлими дахами зрізаних наметів, критими раніше гонтом, а тепер залізом.

Завершують все це маленькі глухі барабанчики у формі восьмигранників (восьмериків), увінчані головками, чотирикінцевими хрестами тонкої ковальської роботи, поставленими за давнім звичаєм на півмісяць.

Крутий звис покрівлі, що оперізує перший ярус, разом зі стрімким злетом шатра створюють відчуття легкості, надають всій споруді витонченого, завершеного пірамідального силуету.

Так як храм будувався ще за часів оборонного церковного зодчества – дзвіниця розташована не по осі храму, а на розі обгородженого гранітною стіною церковного подвір'я. У разі нападу ворогів дзвіниця могла служити оборонною вежею, з якої могли прострілюватись дві стіни укріплення.

Досить віртуозно виконаний кований прямий восьмикутний хрест над дзвіницею-вежею. Двоярусний, квадратний в плані дерев'яний зруб дзвіниці, завершений шатром з головками і вставлений у муровані з граніту потужні кутові контрфорси.

Оригінальності зовнішньому вигляду храму не поступається й інтер'єр.

Ліворуч від дверей знаходяться дерев'яні сходи, що ведуть на балкон кліросу над входом. Вікна на північній і південній стінах прикрашені декоративними кованими ґратами. Ця частина храму, бабинець, відділена від центрального зрубу двоярусною аркою – вирізом простого, але виразного малюнка, прикрашеного по краю карбованою облямівкою із гронами й листям винограду.

На стінах храму багато ікон Спасителя, Божої Матері, шанованих святих, прикрашених вишитими у різних стилях, барвистими рушниками, що надає оздобленню храму урочистого вигляду.

Купол центрального зрубу увінчаний зображенням Ісуса Христа на тлі зоряного неба. Із обох куполів звисають панікадила: центральне панікадило включається в найбільш значні моменти православного богослужіння.

Середню і третю частини храму відокремлює різьблений дерев'яний іконостас на всю висоту вирізу, що приховує собою другу двоярусну арку. Іконостас – найбільш ошатна й виразна частина оздоблення храму, що містить найбільш значимі ікони церкви. Іконостас прикрашено золоченим стилізованим рослинним орнаментом. За ним, у третій частині храму, – вівтар. На його східній стіні – великого розміру ікона із зображенням Воскресіння Христова, обрамлена металевою карбівкою із гронами та листям винограду. Виноград у християнській традиції – символ причастя до Бога і вічного життя.

По ліву та праву сторони іконостасу, в гарних великих кіотах знаходяться особливо шановані ікони – преподобного Серафима Саровського й святителя Миколая Мир Лікійських Чудотворця. Остання – це дуже давній образ, що чудом зберігся ще від іконостасу першого храму. Йому близько 400 років. Це унікальний витвір подільських іконописців кінця XVI – початку XVII ст. (приблизно 1640 р.). Під традиційним дерев'яним окладом ікони збереглася дивної краси риза, що з любов'ю прикрашена квіточками в характерному подільському стилі.

У XIX ст. була поставлена дзвіниця всупереч архітектурним канонам не за віссю храму, а за типом кріпосної вежі на південному сході від церкви на розі обгородженого гранітною стіною церковного подвір'я. Вона являє собою двоярусний, квадратний у плані дерев'яний зруб. Його перший ярус – кам'яний, укріплений потужними гранітними кутовими контрфорсами. Другий ярус – каркасний квадратний у плані дерев'яний зруб дзвіниці. Ошальований уже в наш час, він завершений шатром із позолоченою цибулинною главкою, увінчаною віртуозно виконаним дивної краси восьмикінцевим хрестом.

На жаль, за останні 100 років найбільше постраждав інтер'єр храму. До 1970 р. в ньому розташовувався краєзнавчий музей. Наразі тут тривають відновлювальні реставраційні роботи.

Отже, церква Святителя Миколая Чудотворця – це шедевр староукраїнського дерев'яного храмового будівництва. Сьогодні вона є пам'яткою архітектури національного значення. Тому дуже важливими є подальше дослідження і реставрація цього храму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грозна Н. З. Храму Святителя Миколая Чудотворця у Вінниці 265 років / Н. З. Грозна. – Вінниця, 2011. – 33 с.
2. Богун Іван // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Т. 1. – К. : Глобус, 1993. – С. 147.
3. Мороз В. Вінницька староміська – відома церква із забутою історією / В. Мороз. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://risu.org.ua/ua/relig_tourism/religious_region/47451/

Торський Максим Валерійович, студент групи ІМ–15б факультету Машинобудування та транспорту Вінницького національного технічного університету.

Науковий керівник – Сідлецька Тетяна Іванівна, кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету.

Torskyi Maxim Valeriyovych student group ІМ–15b Faculty of Machine Building and Transport Vinnytsia National Technical University.

Supervisor – Sidletska Tetyana Ivanivna, Candidate of Art Criticism (Ph.D.), Docent, Associate Professor at the Department of Philosophy and Humanities Vinnytsia National Technical University.